

ДЕРЖАВНІ СТИМУЛИ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В КОНТЕКСТІ ЕКОНОМІЧНОГО ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНИ

STATE INCENTIVES FOR INNOVATION ACTIVITY AS AN ENGINE OF ECONOMIC REVIVAL OF UKRAINE

УДК 341.330(045)

DOI: <https://doi.org/10.32782/infrastruct69-3>**Пермінова С.О.**

к.пед.н., доцент,
доцент кафедри менеджменту
підприємств,
Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського

Ситник Н.І.

к.біол.н., доцент,
доцент кафедри менеджменту
підприємств,
Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського

Чупріна М.О.

к.е.н., доцент,
доцент кафедри менеджменту
підприємств,
Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського

Perminova Svitlana

Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute

Sytnik Hatalia

Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute

Chuprina Margaryta

Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute

У статті порушені актуальні питання інноваційної діяльності як вирішального фактора соціального та економічного розвитку. Зроблено акцент на необхідності масштабного впровадження якісно нових технологій, які б забезпечили вирішення нагальних проблем відновлення України, оскільки тільки відповідна національним цілям підтримка науки з боку держави, бізнесу та суспільства здатна забезпечити відродження країни на основі сучасних наукових досягнень. Визначено, що сьогодення вимагає від держави розробки і рішення комплексу нових, переважно соціально-економічних, безпекових, екологічних та інших задач, які потребують перегляду пріоритетів науково-технічної політики, стрижнем якої має стати визначення системи заходів та умов їх реалізації. Проаналізовано стратегічні напрямки інноваційної діяльності в країні, які законодавчо задекларовані, однак за відсутності активної інноваційної політики та підтримки інноваторства як державою, так і бізнесом, не мали достатнього практичного втілення протягом останніх років. Окреслені проблеми сучасної вітчизняної економіки, які потребують системних підходів до їх вирішення на основі створення відповідних умов для інноваційного розвитку країни.

Ключові слова: державні стимули, інноваційна діяльність, економічний розвиток.

The article deals with topical issues of innovation as a decisive factor in social and economic development. The emphasis is made on the need for large-scale introduction of qualitatively new technologies that would provide solutions to the urgent problems of Ukraine's recovery, since only the support of science by the state, business and society that meets national goals can ensure the revival of the country on the basis of modern scientific achievements. It is determined that the present requires the state to develop and solve a set of new, mainly socio-economic, security, environmental and other problems that require revision of the priorities of scientific and technical policy. Therefore, the core of the scientific, technical and innovation policy of the state should be the definition of a system of measures and conditions for their implementation, which are aimed at maximizing the socio-economic effect in the long term through the effective use of technology and public intellectual resource. Based on the world experience of successful realization of innovation potential, the conditions for stimulating innovative development are analyzed: a systematic combination of established goals and objectives of state policy; stability of state management of innovative development; regulatory, organizational and resource support of innovative activity; interaction of central and regional authorities in the implementation of innovation policy; equal participation of science, education and business in the process of developing innovative products; restoration and creation of effective and efficient innovation systems. The strategic directions of development of innovation activity in the country, which are legally declared, but in the absence of active policy and breakthroughs in supporting innovation by both the state and business, have not had sufficient practical implementation in recent years, are analyzed. In this regard, the problems of the modern domestic economy are outlined, which require systematic approaches to innovative development, creation of appropriate conditions for the formation of a strong ecosystem that would combine scientific and industrial spheres, intensify international cooperation in the field of innovation, technology transfer and commercialization of innovations.

Key words: state incentives, innovation, economic development.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Світовий історичний досвід свідчить, що саме війни та періоди депресій прискорюють економічний розвиток країн та стимулюють інноваційну активність, що є основою забезпечення виробничої, інформаційної та економічної безпеки. Тому актуальним завданням Уряду в умовах воєнного стану є підтримка та продовження інноваційної діяльності, швидка реакція на виклики сьогодення та прийняття ефективних рішень щодо стимулювання інноваційної економіки та підтримки підприємництва. І в цьому сенсі потужною рушійною силою технологічного прогресу та обороноздатності країни має стати, насамперед, технічна та природнича наука, оскільки вона стоїть у центрі будь-якої сфери народного господарства, змінюючи та трансформуючи суспільне життя. За державної підтримки можливо сформувати нову систему взаємовідносин між наукою та виробництвом, що дасть поштовх інноваційному

розвитку та сприятиме швидкому соціально-економічному відновленню України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проведений аналіз свідчить, що проблема інноваційного розвитку суспільства протягом тривалого часу привертає увагу науковців. Праці А. Амонна, А. Афталиона, А. Гельфанда, Г. Касселя, М. Кондратьєва, М. Ленуара, Ж. Лескюра, У. Парето, М. Туган-Барановського, Й. Шумпетера стали тим базисом, на якому сформувалися економічні школи та викристалізувалися конкретні підходи до вивчення цієї проблематики. Сучасні науковці продовжують активно досліджувати інноваційний розвиток, зокрема: методологічні аспекти інноваційної діяльності та державного управління (Хименко О.А.); теоретичні та практичні засади інноваційної економіки (К.В. Ковтуненко, Є.І. Масленнікова); становлення інноваційного механізму державного управління в Україні (Якименко С.В.); інституційну основу

державного регулювання інноваційної діяльності (Чернявська Л.В., Шепеленко О.Г.); стратегічні пріоритети державного управління інноваційно-технологічним розвитком національної економіки (Дейнека О.Г., Паризький І.В.); методи державного регулювання національної інноваційної системи (Денисенко М.П.); проблеми та перспективи державного управління інноваційною діяльністю в Україні (Пилипенко О.В.) та ін.

Невирішені питання. Незважаючи на значний науковий доробок, проблема залишається актуальною зважаючи на те, що сьогодні Україна стикнулася з серйозними викликами, які потребують аналізу та швидкої реакції щодо стимулювання інноваційної діяльності для відбудови країни.

Формулювання цілей статті. Ціллю статті визначено державні заходи стимулювання інноваційної економіки для забезпечення життєдіяльності країни та вирішення соціально-економічних проблем, які спричинені військовою агресією, що зумовило визначення конкретних завдань щодо: дослідження стратегічного напрямку розвитку інноваційної економіки; аналізу ефективних методів стимулювання інноваційної діяльності та фінансової підтримки інноваційних процесів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Останніми роками все частіше зарубіжні та вітчизняні вчені-економісти звертаються до аналізу процесів, які відбуваються в інноваційній економіці, що визначається високим рівнем невизначеності, завдячуючи масштабному використанню інновацій в різних галузях економіки.

На думку Г. Менша економіка найбільш сприйнятлива до інновацій в період депресії, оскільки змушує шукати нові можливості і запускати інноваційний процес, який є нерівномірним та циклічним і призводить до утворення кластерів інновацій [1, с. 68].

К. Фрімен наголошував на факторах прискорення процесу дифузії інновацій та розповсюдження технологічної парадигми від кількох провідних секторів до всієї економічної системи, якими є кооперація та конкуренція в підприємницькому секторі, організація науково-дослідної діяльності, рівень участі держави у стимулюванні інноваційної діяльності, національні та міжнародні режими економічного регулювання [2, с. 301].

Оскільки інновації здешевлюють виробництво і призводять до зниження ціни на продукт, відмінною рисою такої економіки є збільшення потенційного темпу її зростання за рахунок технологічного розвитку, підвищення рентабельності та поживлення інвестиційних процесів, що потребує створення відповідних умов на рівні держави та формуванням ефективною інноваційної політики.

У зв'язку із цим важливий практичний висновок робить сучасний дослідник А. Акаєв стверджуючи, що інноваційний розвиток економіки залежить від

здатності уряду передбачати та активізувати інноваційні процеси в період депресій і технологічного поживлення, коли має місце синергетичний ефект [3, с. 145].

В сучасних умовах воєнного стану, коли Україна стикнулася з проблемами окупації наукових установ і закладів освіти, тимчасовим переміщенням науковців, обмеженим доступом до обладнання, втратою наукової інформації та складністю в проведенні наукових досліджень, уряд України намагається оперативно реагувати на нові виклики, спрямовуючи зусилля на стимулювання розвитку інноваційної економіки та підприємництва [4], усвідомлюючи, що інновації сприяють збільшенню прибутків, підвищуючи власні джерела фінансування бізнесу і надходження до державного бюджету для вирішення нагальних соціальних задач та розвитку національної економіки.

Одним із пріоритетних напрямів має стати розвиток фундаментальних досліджень в сфері інноваційної економіки за рахунок бюджетних асигнувань, законодавчого регулювання в галузі інновацій, їх впровадження, комерціалізації та захисту інтелектуальної складової. Тобто, роль держави у формуванні інноваційної економіки багатостороння, оскільки держава стимулює інноваційну активність через певні імпульси для наукових закладів, компаній, які трансформують наукові розробки в сучасні технології.

Прийняття ще в 2019 року Стратегії розвитку інноваційної діяльності на період до 2030 року є свідченням важливості інноваційного розвитку для України на загальнодержавному рівні. Мета Стратегії «полягає у розбудові національної інноваційної екосистеми для забезпечення швидкого та якісного перетворення креативних ідей в інноваційні продукти та послуги, підвищення рівня інноваційності національної економіки, що передбачає створення сприятливих умов для розвитку інноваційної сфери, збільшення кількості впроваджуваних розробок, підвищення економічної віддачі від них, залучення інвестицій в інноваційну діяльність» [5].

Однак, аналіз динаміки рейтингів України за чотирма підходами до оцінки інноваційної спроможності за 2014–2021 рр.: Глобальним індексом інновацій – ГІІ (the Global Innovation Index), Інноваційним індексом агентства Bloomberg – ІІВ (the Bloomberg Innovation Index), Зведеним Інноваційним Індексом – ЗІІ (Summary Innovation Index), Глобальним індексом конкурентоспроможності талантів – ГІКТ (The Global Talent Competitiveness Index), дозволяє констатувати про відсутність активної політики та проривів у підтримці інноваторства як державою, так і бізнесом (рис. 1).

На Багатосторонньому форумі ООН з науки, технологій та інновацій для сталого розвитку в

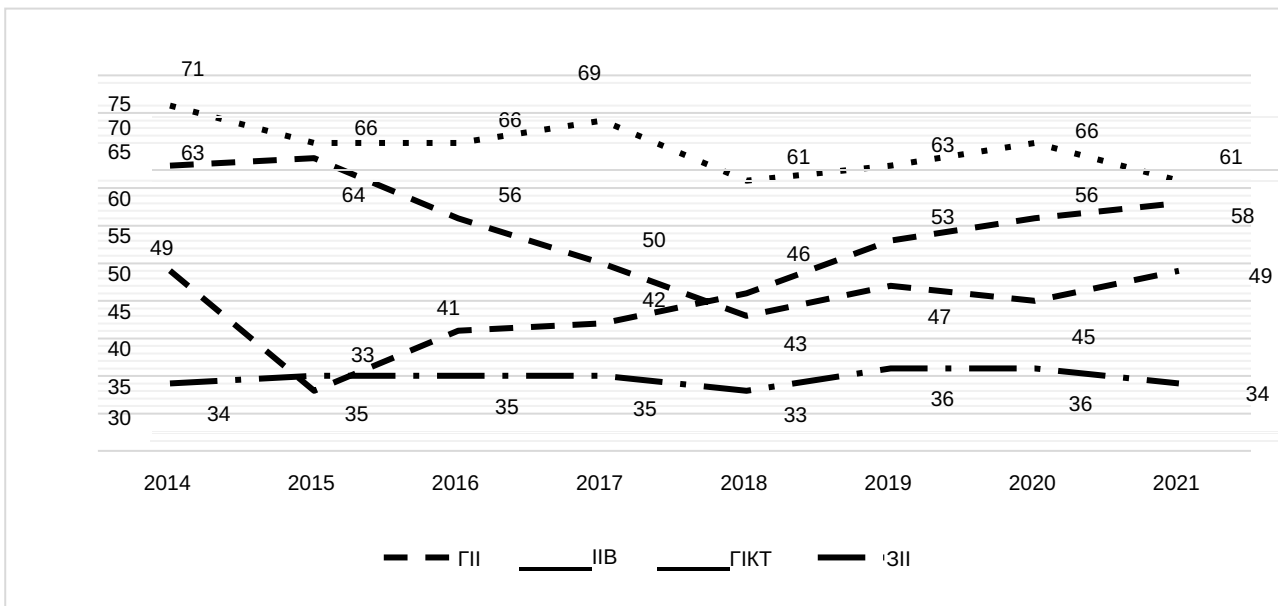

Рис. 1. Рейтинги України за індексами інноваційної спроможності

Джерело: [6, с. 8]

Нью-Йорку в травні 2022 р. зазначалось, що «інноваційний шлях кожної країни є специфічним для її культури та економічних особливостей, однак є низка загальних системних механізмів, які може використовувати держава, формуючи науково-технічну та інноваційну політику і забезпечувати сталий економічний розвиток» [7].

Сьогодні вітчизняна економіка потребує системних підходів до інноваційного розвитку, тобто створення відповідних умов для формування міцної екосистеми, яка б поєднувала наукову та промислову сфери, активізувала міжнародне співробітництво у сфері інноваційної діяльності, трансферу технологій та комерціалізації інновацій. У зв'язку з чим актуальним є ухвалення Урядом проєкту Закону України «Про інноваційні парки», яким передбачено вдосконалення законодавчої бази щодо інноваційної діяльності цими структурами, фінансової підтримки, визначення завдань, функцій та послуг, які надають інноваційні парки.

У серпні 2022 року на засіданні Уряду представлено проєкт «Про затвердження переліку науково-технічних (експериментальних) розробок в рамках виконання державного замовлення на найважливіші науково-технічні (експериментальні) розробки та науково-технічну продукцію у 2022 році», яким передбачається затвердити перелік з 32 науково-технічних розробок, відібраних Міністерством освіти і науки на конкурсних засадах, які мають прикладний характер і спрямовані на забезпечення розвитку економіки та національної безпеки. На підтримку виділено 35 055,6 тис. грн. Створено також платформу «Вільна Наука», на якій наукові установи можуть представляти інформацію щодо розробок,

популяризуючи свої наукові результати та залучати вітчизняних і міжнародних інвесторів.

В кінці вересня 2022 р. Постановою Кабінету Міністрів України було затверджено Положення про Національну електронну науково-інформаційну систему «URIS», яка функціонуватиме з метою зберігання, аналізу, моніторингу та управління даними про наукову і науково-технічну діяльність працівників українських освітніх та наукових установ. Створення таких систем є Європейською та загальносвітовою практикою, що допомагає формувати відкриті база даних про національні розробки. Така система допоможе вітчизняним науковцям в пошуку інформації, послуг та ресурсів для проведення досліджень, спростить процедуру заповнення заявок, звітів, а також покращить презентації результатів вітчизняних досліджень у світовому науковому просторі [8].

Відповідно до ЗУ «Про внесення змін до деяких законів України щодо пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки та інноваційної діяльності», продовжено до кінця 2022 року дію пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок, які фінансуються за рахунок коштів державного бюджету, а також середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності загальнодержавного та галузевого рівнів [9].

Оскільки Україна переживає важкі часи, протягом всього періоду воєнної агресії відбувається потужна підтримка вітчизняної наукової спільноти іноземними партнерами. Ще в червні 2022 р., прем'єр-міністр Великобританії Б. Джонсон оголосив низку заходів для підтримки науково-технічного та науково-дослідного секторів України.

Було прийнято рішення щодо збільшення фінансування програми Researchers at Risk Fellowship («Дослідники в зоні ризику») до 13 мільйонів фунтів стерлінгів, в Канаді відкрито фонд для підтримки навчання української молоді та працевлаштування науковців. Франція також створила фонд фінансової допомоги для наукових досліджень, завдяки якому українські вчені можуть відновити наукову діяльність. США виділили на підтримку молодих науковців уже 4 мільйони доларів [10].

У вересні 2022 р. в межах Європейських днів досліджень та інновацій проведено сесію «Підтримуючи Україну: глобальні принципи та цінності в науковій та інноваційній діяльності», метою якої стало обговорення необхідності міжнародним співтовариством вживати дієвих заходів для підтримки екосистеми досліджень та інновацій в Україні в період війни. Наголошувалось також на «необхідності зосередження уваги на підтримці науковців та інноваторів, які змушені були покинути Україну у короткостроковій перспективі та створенні можливостей для їх повернення в Україну, оскільки є високим ризик відтоку інтелектуального потенціалу. Також анонсовано проведення у 2023 році нового конкурсу для українських учасників у межах програми «Горизонт Європа» щодо створення в Україні «Офісу Горизонт Європа» [11].

Тісна співпраця міжнародного співтовариством з Україною свідчить про далекоглядну політику, яка спрямована на активізацію інноваційної діяльності та перегляд існуючих підходів до її підтримки.

Окрім налагодження взаємозв'язків з іноземними партнерами, уряд України активізував свою діяльність та створює сприятливі умови для розвитку інноваційної діяльності, усвідомлюючи, що державна підтримка вітчизняної науки, освіти, підприємництва в складних умовах сьогодення допоможе гідно відповісти на виклики та відбудувати країну в короткі терміни.

Висновки із проведеного дослідження і подальші перспективи в даному напрямку. Інноваційний шлях розвитку в сучасних реаліях є пріоритетним напрямом для вітчизняної економіки. Тому нагальним завданням державних і регіональних органів управління є розробка ефективних методів вирішення проблем, які стримують формування інноваційної економіки. Фінансування інноваційних процесів має об'єднувати зусилля держави і регіонів, що потребує розробки запобіжних заходів нецільового використання коштів у вигляді механізмів ефективного контролю. Є потреба: у формуванні повноцінної інноваційної інфраструктури, яка б об'єднувала підприємства й організації, що займаються впровадженням науково-технічних розробок; у подальшій підтримці і розвитку техно-інноваційних парків, інноваційно-технологічних центрів, фінансуванні науково-технічної діяльності; у розробці системи пільг для

суб'єктів інноваційного бізнесу. Необхідно удосконалити законодавство із захисту авторських прав та сприяти активному введенню інтелектуальної власності у господарський оборот. Держава має взяти зобов'язання стимулювати на законодавчому рівні розвиток партнерських відносин між наукою, освітою та бізнесом. Адресної підтримки на етапі відродження вітчизняної економіки потребує малий і середній бізнес, який забезпечує інноваційний розвиток, оскільки роль підприємництва в умовах сьогодення є надзвичайно важливою. Великого значення набуває створення відповідних умов для інтеграції науково-дослідних структур, вузівської науки та малого інноваційного бізнесу для розробки комерційно привабливих інноваційних продуктів і технологій. Реалізації вище окреслених заходів та плідна взаємодія науки, підприємництва, суспільства і держави можуть забезпечити швидкий інноваційний розвиток економіки та сприяти розв'язанню соціально-економічних проблем.

Подальшими перспективами в даному напрямку можуть бути дослідження суспільної солідарності та впровадження соціальних інновацій, які мають значний потенціал, і, за державної підтримки, суттєво вплинуть на відновлення України в контексті територіальної стійкості та швидкого реагування на непередбачувані обставини.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Mensch G. Stalemate in Technology - Innovations Overcome the Depression. N. Y. : Ballinger, 1983. 272 p.
2. Freeman C. Technical Innovation, Diffusion, and Long Cycles of Economic Development. The Long-Wave Debate / ed. by T. Vasko. Berlin : Springer, 1987. P. 295–309.
3. Акаев А. А. Системный мониторинг: Глобальное и региональное развитие / под ред. Д.А. Халтурина, А. В. Коротаева. Москва : УРСС. 2009. С. 141–162.
4. Science&Business Startup Hackathon: 7 інноваційних проектів впроваджуватимуть свої рішення. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/science-business-startup-hackathon-7-innovacijnih-proyektiv-vprovadzhuvatimut-svoyi-rishennya> (дата звернення: 21.10.2022).
5. Про схвалення Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-%D1%80#Text> (дата звернення: 27.10.2022).
6. Наукова та науково-технічна діяльність в Україні у 2021 році: науково-аналітична доповідь / Т.В. Писаренко, Т.К. Куранда та ін. Київ : УкрІНТЕІ, 2022. 93 с.
7. Multi-stakeholder forum on science, technology and innovation for the Sustainable Development Goals. Note by the Secretariat of the UN Economic and Social Council. 26 May 2022. E/HLPF/2022/6.
8. Положення про Національну електронну науково-інформаційну систему "URIS". URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/uryad-zatverdiv-polozhen>

nya-pro-nacionalnu-elektronnu-naukovo-informacijnu-sistemu-uris (дата звернення: 27.10.2022).

9. Продовжено дію пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/prodovzheno-diyu-prioritetnih-tematichnih-napryamiv-naukovih-doslidzhen-i-naukovo-tehnichnih-rozrobok> (дата звернення: 25.10.2022).

10. Підтримка іноземними партнерами української наукової спільноти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/sergij-shkarlet-rozpoviv-pro-pidtrimku-inozemnimi-partnerami-ukrayinskoji-naukovoyi-spilnoti> (дата звернення: 25.10.2022).

11. Підтримуючи Україну: глобальні принципи та цінності в науковій та інноваційній діяльності. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/pidtrimuyuchi-ukrayinu-globalni-principi-ta-cinnosti-v-naukovij-ta-innovacijnij-diyalnosti> (дата звернення: 27.10.2022).

REFERENCES:

1. Mensch G. (1983). *Stalemate in Technology - Innovations Overcome the Depression*. N. Y: Ballinger, 272 p.
2. Freeman C. (1987). *Technical Innovation, Diffusion, and Long Cycles of Economic Development*. The Long-Wave Debate / ed. by T. Vasko. Berlin: Springer, pp. 295-309.
3. Akayev A.A. (2009). *Sistemnyy monitoring: Global'noye i regional'noye razvitiye* [System monitoring: Global and regional development]. Moscow: URSS. pp. 141–162. (in Russian)
4. *Science&business startup Hackathon»: 7 innovative projects to prove your solutions*. Available at: <https://mon.gov.ua/ua/news/ssciencebusiness-startup-hackathon-7-innovacijnih-proyektiv-vprovadzhuvatimut-svoji-rishennya> (accessed 21 October 2022).
5. *Pro skhvalennya Stratehiji rozvytku sfery innovatsiynoyi diyal'nosti na period do 2030 roku* [On the approval of the Strategy for the development of the sphere of innovative activity for the period up to 2030]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-%D1%80#Text> (accessed 27 October 2022).
6. Pisarenko T.V. & Kuranda T.K. (2022). *Naukova ta naukovo-tehnichna diyal'nist' v Ukraini u 2021: rotsi: naukovo- analitychna dopovid'* [Scientific and technical activity in Ukraine in 2021: scientific and analytical report]. Kyiv: UkrINTEI, 93 p. (in Ukraine)
7. *Multi-stakeholder forum on science, technology and innovation for the Sustainable Development Goals*. Note by the Secretariat of the UN Economic and Social Council. 26 May 2022. E/HLPF/2022/6.
8. *Polozhennya pro Natsional'nu elektronnu naukovo-informatsiynu systemu "URIS"*. [Regulations on the National Electronic Scientific Information System "URIS"]. Available at: <https://mon.gov.ua/ua/news/uryad-zatverdiv-polozhennya-pro-nacionalnu-elektronnu-naukovo-informacijnu-sistemu-uris> (accessed 27 October 2022).
9. *Prodovzheno diyu priorytetnykh tematychnykh napryamiv naukovykh doslidzhen' i naukovo-tehnichnykh rozrobok*. [Continued through priority thematic directions of scientific research and scientific-technical developments]. Available at: <https://mon.gov.ua/ua/news/prodovzheno-diyu-prioritetnih-tematichnih-napryamiv-naukovih-doslidzhen-i-naukovo-tehnichnih-rozrobok> (accessed 25 October 2022).
10. *Pidtrymka Inozemnyimi Partnerami Ukrainy's'koyi Naukovoyi Spil'noty*. [Support from foreign partners of the Ukrainian Scientific Community]. Available at: <https://mon.gov.ua/ua/news/sergij-shkarlet-rozpoviv-pro-pidtrimku-inozemnimi-partnerami-ukrayinskoji-naukovoyi-spilnoti> (accessed 25 October 2022).
11. *Pidtrymuyuchy Ukrainu: hlobal'ni pryntsypy ta tsinnosti v naukoviy ta innovatsiyniy diyal'nosti*. [Supporting Ukraine: global principles and values in scientific and innovative activities]. Available at: <https://mon.gov.ua/ua/news/pidtrimuyuchi-ukrayinu-globalni-principi-ta-cinnosti-v-naukovij-ta-innovacijnij-diyalnosti> (accessed 27 October 2022).